

Izvorni naučni članak
UDK 338.124.4:330.15(497.11)

TRANZICIJA U SRBIJI

Dr Dragan Ivković

Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd
dragan.ict@gmail.com

Dr Marija Čukanović-Karaviđić

Fakultet za kulturu i medije, Univerzitet Megatrend, Beograd
cukanovicm@gmail.com

Dr Goran Kvrđić

Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd
goran.kvrđic@vspep.edu.rs

Sažetak: Prethodne decenije tranzicije, nacionalizma i konflikata, ostavile su „rascepan“ ekonomski i socijalni region jugoistočne Evrope i stvorile nekoliko novih država, sa nepovoljnim ekonomskim performansama.

Ovakav novi ambijent usporio je protok roba, kapitala i radne snage, presecajući stabilne puteve tranzicije i usporavajući ionako ekstenzivne reformske pokušaje i izgradnju konkurentne pozicije ovih država. Vreme malih i separantno učahurenih država sa ekonomskog aspekta već je odavno prošlo. Cilj svake nacionalne ekonomije je povezivanje u ekonomske celine širokog spektra i stvaranje konkurentne pozicije.

Tranzicija je opšti fenomen savremenog sveta shvaćena kao temeljno menjanje društvene, civilizacijske, ekonomske, socijalne slike sveta. Odgovor na ova i mnoga druga slična pitanja predmet su ovog rada.

Ključne reči: *tranzicija, konkurentnost, globalizacija.*

TRANSITION IN SERBIA

Abstract: Past decade of transition, nationalism and conflict, have left "fragmented" economic and social region of Southeast Europe and created several new states with unfavorable economic performance.

This new environment has slowed the flow of goods, capital and labor, cutting off roads stable transition and slowing down the already extensive reform efforts and building the competitive position of these states. From the economic aspect, time of small and separately capsulated states has long been passed. The goal of each national economy is to connect to a wide range of economic entities and creation of competitive position.

The transition is a general phenomenon of the modern world is understood as a fundamental social change, civilization, economic, social image of the world. The answer to these and many other similar questions are the subject of this paper.

Keywords: *transition, competitiveness, globalization.*

Tranzicija nosi sa sobom specifične oblike i tendencije ekonomije, obilje neodređenosti i neizvesnosti različitih društveno-ekonomskih formula, finansijskih i monetarnih formula, kao i donatorskih i kreditnih programa posebno u zemljama u tranziciji. Tranzicionim putem je krenula i Srbija, putem saznanja o ekonomskoj stvarnosti i neophodnosti uspostavljanja novog društveno-ekonomskog sistema.

Sadašnjost, budućnost ili prošlost? Čini se da sistemom ciljeva sadašnjost izmeštamo u budućnost. Koliko je prošlost u svakom trenutku nečija sadašnjost, nečija budućnost?

U kojoj dimenziji vremena primećujemo sadašnjost, tumačimo je, utičemo na nju?

Odgovori na ova pitanja i dileme nalaze se u činjenicama koje razotkrivaju mnoge protivurečnosti tranzicionih procesa u Srbiji, a pre svega u kvalitetu života.

Međutim, činjenica je da već duže vreme živimo teorijski znatno iznad naših vlastitih zbivanja. Država, opet, samo na drugačiji način, postaje neprikriveno oruđe interesa, sticanja i čuvanja privilegija, prikrivajući karakter tih procesa, obim i dubinu nazadovanja i elementarnu egzistencijalnu ugroženost ogromne većine društva.

Neophodno je skinuti maske i otkloniti različite mistifikacije koje se vezuju za pojam tranzicije. Kod nas je pojam tranzicije degradiran na puki termin, a delimične promene ne daju adekvatne rezultate, već više izražavaju gradaciju teškoća stvaranja boljeg društva, oslobođenog političke diktature i imovinske diktature vlasničke klase, iako je cilj tranzicije potpuno jasan: stvoriti zdrav ekonomski ambijent u kome može da se razvija privredna inicijativa, kao najbitnija komponenta konkurentnosti jedne nacionalne privrede.

Međutim, takva privreda sadrži ozbiljna ograničenja i u povoljnijim istorijskim uslovima.

U konkretnim okolnostima našeg društva realizacija tih ciljeva, nažalost, rezultira njihovim karikaturnim oblicima, prouzrokovanim lošim rešenjima na realizaciji cilj – sredstva, ali i nedostatkom znanja za raspoznavanje preduzetničke inicijative sadašnjih i budućih zbivanja društvene stvarnosti na ovim prostorima.

Tranzicija je složen društveni proces. To je, pre svega, rušenje jednog, a potom stvaranje novog sistema (2, 195).

Tranzicija kao i svaka društvena transformacija sadrži pozitivne i negativne strane, afirmativni i degradativni kodeks, sveobuhvatnost, ali i manjkavost. Upravo to dejstvo u poimanju tranzicije doprinosi da je ljudi skeptično i nesigurno prihvate.

Neverovatno je koliko su ljudi u stanju da čuvaju netaknute određene pretpostavke, shvatanja i navike, čak i pred uverljivim dokazima koji govore suprotno. To je stil: "Ne zbudjajte me činjenicama, ja sam odlučio", naravno ne ostavljajući prostor za interakcije, stil koji je velika prepreka u procesu tranzicije.

“Tranzicija je proces globalan po dimenzijama, strateški po značaju, dubok po ekonomskim, socijalnim i političkim posledicama. Ima ne samo lice i naličje, nego više i lica i naličja“ (1,8).

Pored toga, postoji opasnost u samoj međunarodnoj ekonomiji, u kojoj su zemlje u tranziciji istovremeno razapete između brzog ekonomskog uzleta i veoma mogućeg razornog kraha.

To je dovoljno jak razlog da se realno razmotri karakter tranzicionih promena u Srbiji i upozorenje da se ne sme skraćivati put i ići prečicom, pogotovu kada su se raspršile nade da će zapadne zemlje obilatno pomagati razvoj našeg društva.

Navedeno podrazumeva sveobuhvatnu analizu šansi i mogućnosti kao i slabosti i pretnji pre donošenja određenih tranzicionih odluka, jer suština ekonomske aktivnosti u tranziciji jeste u ulaganju sadašnjih raspoloživih resursa budućim očekivanjima, što znači njihovo predavanje neizvesnosti i riziku.

Tranzicija je ekonomska i društvena nužnost Srbije.

Sistem koji je egzistirao doživeo je unutrašnju degradaciju tj. truljenje, a zatim i krah, prvenstveno zato što usled institucionalizovanog monopola politike, ideološke i ekonomske moći, te stoga i nedostataka inovativno–transformacijskih sposobnosti nije bio u stanju da uspešno funkcioniše i razvija se u skladu sa tendencijama savremenog društva. Bio je to sistem blokirane modernizacije. Svest o tome morala je da dopre do nekih suštinskih tokova promena i determinanti opštih društvenih zbivanja.

Izgradnja trajne, i ekonomski racionalne pozicije u međunarodnoj podeli rada predstavlja najveći izazov u izgradnji moderne tržišne privrede.

U period tranzicije Srbija je ušla kao tipično proizvodno područje u kome je dominantna proizvodnja resursno intenzivnih proizvoda s niskim tehničko-tehnološkim sadržajem namenjena prvenstveno, tržištima bivše Jugoslavije. Osnovne društveno ekonomske primese na kojima se zasnivao ovaj koncept privređivanja su nepovratno izgubljene pa se obnavljanje proizvodnje do njenog predtranzicionog maksimuma može realizovati samo radikalnom transformacijom i internacionalizacijom privrede.

Na tranzicionom putu naše društvo se našlo pred dubljim problemima, koji su se pojavili u svim oblastima: industriji, ekonomiji, privatizaciji, ali u isto vreme takođe u politici, ideologiji, etici, itd. Manifestacije su raznovrsne i pobuđuju nezadovoljstvo na raznim stranama. Razlozi su šire političke i ekonomske prirode.

„Jedan od ključnih procesa koji je nadvladao reformske težnje i iskazivao se u kontinuiranom jačanju državnih ambicija i težnji za uređenjem razvojnih i ekonomskih oblika jačanja birokratskih oblika vladavine, učvršćivanja stranačkih rukovodstava u procesima odlučivanja i dr.“ (3,22)

Izbegavanje bavljenja ovim problemima je ne samo zaklanjanje iza paravana teme od „univerzalnog značaja“, nego je i znak izbegavanja

suočavanja sa nekim najvažnijim i vitalnim pitanjima društva i gradacije teškoća tranzicionih procesa prelaska u zemlju demokratije, tržišne privrede i civilnog društva.

Pod tranzicijom se podrazumeva celokupnost procesa strukturalnih promena, nezavisno od njihovog usmerenja, pri čemu je neophodno identifikovati magistralni tok i sadržaj te prolaznosti.

Kada je reč o pokušaju razumevanja onoga što se zbiva kao istorijski tok, važno je poći, pre svega, od nepredvidivog horizonta epohe za koju se misli da je već prošlost u uslovima u kojima se nalazi srpsko društvo koje ga objektivno više vuče nazad nego napred.

Iz sledećih tabela se vidi i zašto.

Rang zemalja zapadnog Balkana (koje nisu članice Evropske unije) prema Indeksu konkurentskog rasta (GCI-prikazan u zagradi) u 2010-2011. godini.

	Srbija	Hrvatska	BIH	Crna Gora	Makedonija	Albanija
Podindeks : Osnovni uslovi	93 (4,15)	50 (4,78)	98 (4,05)	45 (4,90)	70 (4,45)	75 (4,38)
- Institucije	120 (3,19)	86 (3,65)	126 (3,13)	45 (4,46)	80 (3,75)	63 (3,96)
- Ifrastruktura	93 (3,39)	41 (4,63)	98 (3,16)	67 (3,85)	91 (3,45)	89 (3,46)
- Makroeko- miska stabilnost	109 (4,05)	51 (4,82)	81 (4,48)	37 (5,09)	47 (4,91)	101 (4,21)
- Zdravlje i osnovno obrazovanje	50 (5,95)	48 (6,02)	89 (5,43)	33 (6,19)	69 (5,67)	56 (5,87)
Podindeks: Načini poboljšanja efikasnosti	93 (3,75)	76 (3,97)	100 (3,57)	64 (4,08)	83 (3,84)	89 (3,77)
- Obrazovanje i obuka	74 (4,01)	56 (4,35)	88 (3,80)	52 (4,51)	72 (4,04)	84 (3,86)
- Efikasnost tržišta roba	125 (3,57)	110 (3,78)	127 (3,56)	44 (4,39)	57 (4,24)	63 (4,19)
- Efikasnost tržišta rada	102 (4,06)	113 (3,90)	94 (4,17)	39 (4,69)	71 (4,38)	63 (4,46)
- Sofisticiranost finansijskog tržišta	94 (3,84)	88 (3,96)	113 (3,47)	28 (4,68)	87 (3,97)	100 (3,74)

- Tehnološka sposobnost	80 (3,41)	39 (4,23)	85 (3,36)	44 (4,09)	64 (3,60)	72 (3,53)
- Veličina tržišta	72 (3,60)	70 (3,62)	93 (3,10)	129 (2,10)	106 (2,80)	103 (2,84)
Podindeks: Inovacije i faktori sofisticiranosti	107 (3,04)	85 (3,32)	120 (2,93)	56 (3,67)	97 (3,20)	104 (3,09)
- Poslovna sofisticiranost	125 (3,15)	92 (3,56)	115 (3,27)	70 (3,86)	96 (3,52)	87 (3,61)
- Inovacije	88 (2,93)	70 (3,08)	120 (2,59)	45 (3,48)	97 (2,88)	121 (2,57)
Rang među 139 zemalja	96 (3,84)	77 (4,04)	102 (3,70)	49 (4,36)	79 (4,02)	88 (3,94)

Izvor: World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2010-2011.

Pokazatelji nedostataka konkurentnosti srpske privrede

Indeks	Pokazatelj	Rang
Institucije	Zaštita interesa malih akcionara	137
	Efikasnost korporativnog upravljanja	134
	Efikasnost pravnog okvira u rešavanju sporova	132
	Teret državnih propisa	131
	Efikasnost pravnog okvira	125
	Pristrasnost u donošenju odluka državnih službenika	125
	Rasipništvo državne potrošnje	124
	Nezavisnost sudstva	124
	Prava vlasništva	122
	Etičko ponašanje preduzeća	120
	Zaštita intelektualne svojine	111
	Organizovani kriminal	111
	Jačanje revizije i standarda izveštavanja	115
Infrastruktura	Kvalitet luka	129
	Kvalitet avio transporta	124
	Kvalitet puteva	123
	Kvalitet ukupne infrastukture	122
Makroekonomska stabilnost	Stopa državne štednje	131
	Kretanje inflacije	115
	Javni dug	106
Obrazovanje i obuka	Nivo obučenosti zaposlenog osoblja	130
	Kvalitet menadžmenta u školama	101
	Lokalna raspoloživost istraživanja i usluga obuke	100

Efikasnost tržišta roba	Stepen tržišne dominacije	138
	Efikasnost antimonopolske politike	137
	Intenzitet lokalne konkurencije	131
	Sofisticiranost kupca	131
	Uticaj poslovne regulative na privlačenje stranih direktnih investicija	123
	Stepen orijentacije prema kupcu	120
	Rasprostranjenost stranog vlasništva	119
	Poljoprivredna politika	103
	Teret carinskih procedura	101
Efikasnost tržišta rada	Odliv mozgova	128
	Saradnja zaposlenih i poslodavaca	135
	Isplate i produktivnost	128
Sofisticiranost finansijskog tržišta	Sigurnost banaka	115
	Propisi zaštite razmena	115
	Dostupnost finansijskih usluga	111
	Postojanje rizika za kapital	102
	Finansiranje kroz udel lokalnih tržišta	101
Tehnološka spremnost	Nivo usvajanja tehnologija	134
	Raspoloživost savremenih tehnologija	117
	Direktno strane investicije i transfer tehnologije	113
Poslovna sofisticiranost	Karakter konkurentne prednosti	133
	Spremnost poveravanja nadzora	127
	Sofisticiranost proizvodnog procesa	125
	Obim marketinga	122
	Razvijenost klastera	122
	Kontrola međunarodne distribucije	120
	Procena širine mreža	116
	Kvalitet lokalnih snabdevača	107
	Ulaganje kompanija na istraživanje i razvoj	104

Izvor: World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2010-2011.

Prema poslednjem objavljenom Izveštaju o konkurentnosti, Svetskog ekonomskog foruma Srbija je rangirana na 96 mestu u skupu od 139 zemalja. Iz pomenutog prikaza vidi se da je po nivou konkurentnosti Crna Gora daleko ispred svih, a da je lošije pozicionirana od Srbije, BIH.

Za zemlje u tranziciji institucije su vrlo važne, jer su odgovorne za privredni ambijent koji treba stvoriti i prilagoditi uslovima privređivanja koji se bitno razlikuju od onih koji su postojali u socijalizmu. Loša ukupna pozicija ovog pokazatelja (120) ukazuje da institucije, ni nakon deset godina intenzivnog kretanja tranzicionim putem, nisu na nivou koji predstavlja pogodan ambijent za intenzivniji rast i razvoj.

Privredni sistem, u odnosu na stanje u momentu ulaska u proces tranzicije, traži određeni nivo deregulacije ekonomskih uslova

privređivanja, u kojima suština treba da dobije prednost nad formom. Prevaga suštinskog nad formalnim još je daleko u radu naših institucija, o čemu govori podpokazatelj „Vladine regulative“ (131 mesto). Izuzetno loše rangirani su i podpokazatelji: „Zaštita interesa malih akcionara“, „Imovinska prava“, „Zaštita intelektualne svojine“, što ukazuje da je oblast svojine rešena na neadekvatan način. Rang podpokazatelja „Favorizovanje od strane vladinih zvaničnika“ (125 mesto) ukazuje da se ni demokratski predstavnici, nakon političkih promena 2000. godine, nisu oslobodili uloge moćnika koja je pripisivana socijalističkom sistemu. Zabrinjava i pozicija podpokazatelja „nezavisnost sudstva“. Iz iznetog je jasno da institucije nisu dovoljno izgrađene, a da je zakonska regulativa nedovoljna da podrži brži prolazak kroz proces tranzicije.

Podpokazatelji ukazuju da je infrastruktura u lošem stanju. Ovakvo stanje posledica je godina neulaganja, tako da se ono može generalno okarakterisati kao zapušteno. Za dalji, dinamičniji razvoj potrebno je popraviti stanje infrastrukture, što zahteva pojačano investiranje u ovom domenu.

Na dostignuti rang makroekonomske stabilnosti, u negativnom smislu, uticala je inflacija, kao i visina javnog duga.

Obrazovanje i obuka, oblasti su kojima se u budućnosti mora posvetiti posebna pažnja, s obzirom na značaj i važnost koju znanje ima za privredni rast i razvoj nacionalne ekonomije. Izrazito loš pokazatelj je "nivo obučenosti zaposlenih" (130 mesto), a takođe i značajan broj mladih ljudi završava svoje obrazovanje sa završenom osnovnom školom.

Pokazatelji govore i da je tržište nedovoljno razvijeno, da je to tržište na kome ne postoji značajna konkurencija, neophodna da bi se na drugačiji način razmišljalo o sopstvenom kvalitetu. Neefikasnost ili nedostatak antimonopolske politike, slabo prisustvo stranog kapitala i poslovna regulativa, koja ne primenjuje u dovoljnoj meri instrumente za privlačenje stranih investicija, ukazuju na potrebu da relevantni faktori, a to znači država, hitno moraju preduzeti mere - da bi se sprečilo dalje propadanje privrede.

Iz godine u godinu hronično je loš indikator "odliv mozgova", što znači da mladi, ali i porodični ljudi, visokoobrazovani stručnjaci, napuštaju zemlju tražeći svoju šansu za boljim životom u drugim, razvijenijim zemljama. S obzirom da je "odliv mozgova" prisutan dugi niz godina, može se zaključiti da država nije činila i ne čini mnogo da bi ovu pojavu, koja je očito prerasla u proces, sprečila. Posledice odliva mozgova, posledice odliva najkvalitetnijeg ljudskog kapitala, osećaju se i osećaću se u budućnosti, pre svega kroz nedostatak stručnjaka potrebnih za intenzivniji privredni razvoj.

Indikatori tehnološke spremnosti ukazuju da savremene tehnologije još nisu u dovoljnoj meri prisutne u preduzećima, da se istraživanju i razvoju ne posvećuje dovoljno pažnje. Takođe, postoje sistemske prepreke za nesmetano kretanje kapitala.

Kvalitet i kvantitet lokalnih dobavljača nije na potrebnom i dovoljnom nivou, što u slučaju značajnijeg privlačenja stranih direktnih investicija može dovesti do njihovog istiskivanja sa lokalnog tržišta, jer će se, u tom slučaju, strani investitori okrenuti ka pouzdanim, proverenim i za njih poznatim dobavljačima.

U krajnjoj liniji, glavni problem leži u pitanju da li postoji politički artikulisana, ubedljiva alternativa boljeg u odnosu na postojeće stanje i da li postoje dovoljno snažni sociostrukturalni i politički subjekti sposobni da je ostvare. Ovo time pre, jer svi paradoksi tranzicije proizilaze i iz antagonizma stvarnog i obećanog društvenog sistema, jer stvarni sistem ne omogućava realizaciju interesa i očekivanja većinske klase i slojeva, nego selekcioniške postojeće interese u društvu i realizuje prvenstveno interese vladajuće klase.

Naime, može se ukazati i na nedostatak zainteresovanosti političkih elita da upravljaju krizom – zatečeni dubinom te krize, kao i svojom nesposobnošću da drže korak sa životom kada su neophodne promene stvarnosti brže od refleksne misli i u isto vreme opterećene viškom očekivanja za smanjenje nejednakosti u uslovima života i životnim šansama ljudi.

Pitanje smisla promena je pitanje kvaliteta života.

Međutim, nagomilalo se, takođe, dovoljno iskustva koja pokazuju brojne tamne strane i ozbiljne unutrašnje i spoljašnje granice uspostavljene tranzicionim procesima kod nas, koji se manifestuju kroz opšte tendencije prevladajućih „odnosa“ pojava i procesa koji u svom kontinuiranom ili protivrečnom i sukobljenom sledu opredeljuju ekonomski i socijalni život i razvoj Srbije. Privredni sistem i ekonomski poredak u našoj zemlji u dosadašnjem procesu tranzicije pretrpeli su razne „lomove“, često prepušteni samovolji politike što uzrokuje sve većim udaljavanjem od ekonomije progressa i savremene tehnološke i proizvodne egzistencije. Ova se činjenica ispoljava najpre u oblasti materijalne proizvodnje (poljoprivrede, industrije, i dr), ali se može zapaziti i u mnogim drugim sferama privredne i društvene prakse.

Usled toga nastaje jedna veoma nestabilna i konfliktna socijalno-ekonomska struktura – „antagonizam sveta bogatih i sveta siromašnih, sudari strategija promena, razvoja i vrednosnih opredeljenja, „juriš“ na osvajanje države kao sredstva dominacije i obezbeđivanja privilegija, „topljenje“ srednjih slojeva društva kao socijalnog „amortizera“. Prisutno je određeno „stanje duha“ koje je, s jedne strane, obeleženo preduzetničkom inicijativom i poslovnom inventivnošću, a s druge strane, beskrupuloznošću - „furijom“ egoističkih interesa i treće, krizom nade i perspektive najvećeg broja stanovništva, strahom od poluslobode i nostalgijom za vremenom socijalne sigurnosti (2,19). Razapetost između progresivnih i regresivnih efekata tranzicije ima iza sebe i ispred sebe svoje političke i socijalne aktere, svoja institucionalna i socio-psihološka i kulturna uporišta. U tome i leži jedan od glavnih uzroka neuspeha pokušaja reformi društva.

Ono što je apsolutno zanemareno jeste činjenica da najvažniju ulogu u tranziciji ima grupacija stručnjaka. Nju čine intelektualna elita sposobna da formuliše adekvatnu strategiju opšteg društvenog razvoja, inovativni sloj stručnjaka i menadžera, preduzetnici, kategorija nove radničke klase, proizvodno najprogresivniji deo seljaštva, demokratski orijentisani, upravljački kompletni deo politokratske klase.

Jedno od najuočljivijih obeležja sadašnjeg trenutka tranzicije je u tome što postoji veliki broj stručnjaka različitih profila, ali su oni manjeviše izgubili svoj socijalni i stručni identitet, odlaze u druga zanimanja, pre svega usled svog socijalnog osiromašenja, te stoga objektivno nemaju status u društvu kakav bi inače mogli i kakav bi trebalo da imaju.

To, sa svoje strane, dalje podstiče degenerativna obeležja društvene strukture, njenu polarizovanost i visoku konfliktnost i nestabilnost.

U skladu sa tim, dalje nastaju najveće nepravde u društvu, društvo ulazi u tzv. pljačkaški kapitalizam i njemu svojstvenu socijalnu strukturu, sa masom socijalnih očajnika, spremnih na sve kako bi, u uslovima socijalne ugroženosti i bezperspektivnosti većine, preživeli.

Našu državu karakteriše prožimanje slabe demokratije i „meke“ diktature. Tek onda kada se, i ako se, iskristališe jedna relativno stabilna proizvodna osnovica, a s tim i drugačija socijalna struktura društva, i demokratija će steći svoja socijalna uporišta. To što nema snažnijih socijalnih i političkih subjekata demokratskog rasplesa krize, nije proizvod slučajnog sticaja okolnosti nego je uzrokovano, pre svega, nedostatkom „kritične mase“ jer protagonisti promena ne mogu da „preskoče“ granice postojeće klasno-slojne i celokupne strukture društva.

Takva svojstva strukture društva praćena su autoritarno-podaničkim mentalitetom društvene većine, što sve rezultira fenomenom „mrtvog mora“ društvene inercije koja usisava u sebe svaki ozbiljniji pokušaj proboja granica postojećeg stanja.

Prevazilaženje takvog stanja je dugoročan proces u kome glavnu ulogu imaju inovativne i preduzetničke snage (političke i snaga znanja i stručnosti), spremne da preuzmu na sebe rizik mnogih otpora i poraza kako bi načinile iskorak u pravcu neophodnih društvenih promena i modernizacije.

Modernizacija nije „formula spasa“ za savladavanje drame tranzicije iako su se, usled svoje apriorne zarobljenosti zapadnim modelom razvoja, nakupila mnoga saznanja o njenim lošim stranama, što je posledica tranzicione krize, jer se ona zbiva u konkretnom društveno-istorijskom prostoru koji određuje doseg tranzicije, a povezana je sa odgovarajućim stanjem političkog sistema.

Preovlađujuća svojstva su i dalje dominantne „političke sfere“, monopolizacijom moći i sticanjem privilegija u okviru vladajuće stranke ili partnerskih stranaka u podeli vlasti, što ne donosi političku modernizaciju, niti garantuje demokratsku političku tranziciju. Demokratizacija zahteva, svakako, neke neophodne materijalne pretpostavke i nema demokratizacije bez razvoja, tehničko-tehnološkog i šireg razvoja proizvodnih snaga društva i privrednog sistema društva.

Sukobi između nacionalnih ideja, između duha preduzetništva i inovatorstva i duha socijalne inertnosti u već sada dugom razdoblju karakteriše naše društvo i uzrok su tranzicione krize. Siromaštvo je poprimilo ne samo masovne, nego i hronične oblike neizdržive bede i ljudskog poniženja, a društveno stanje u celosti strah je od goreg.

U kolektivnoj svesti većine srpskog naroda prepliću se snažna slobodarska crta i podanički mentalitet, s njemu svojstvenom „pomirenošću sa sudbinom“, kao i povremeno stihijsko i neosmišljeno buntovništvo, bez nade da se nezadovoljstvo artikuliše u progresivnom pravcu. U vezi sa tim, nameće se logično pitanje: šta bi još moralo da se dogodi da bi društvo oživelo, da bi se iskristalisali subjekti, energija i sadržaj pozitivnih promena i stvorila politička svest i prkos koji će zameniti „maglovitu tranziciju“ u kojoj se društveni razvoj kreće od jednog do drugog ekstrema.

Sadašnjem društvu nedostaju kolektivni nosioci, odgovarajuća socijalna, političko-institucionalna i kulturna infrastruktura, sistemske i vrednosne pretpostavke, preko potrebne modernizacije i strukturne promene kao preovlađujućeg tipa tranzicije i tendencije razvoja koje su izraz njegovog bića.

U bliskoj i predvidivoj budućnosti nema ničeg što bi moglo da se smatra „čvrstim“ ili makar poznatim, a društvene, socioekonomske i dr. vode su veoma ustalasane i pune neizvesnosti.

Sagledavajući celokupnu problematiku sa kojom se suočavamo danas, zaključuje se da se moraju ispraviti greške učinjene u prethodnom periodu, nadoknaditi izgubljeno vreme i novac i ubrzati tokovi reformi.

Reforme su ustupci spontanosti organskom razvitku, prirodnim tokovima u ekonomiji, pa i šire shvaćeno - sloboda stvaranja, sve dok se, u osnovi, srž i suština sistema ne promene.

Kompleksan, kakav jeste, proces tranzicije mora da sadrži sve bitne dimenzije ekonomskog, socijalnog, političkog, pravnog i socio-psihološkog repozicioniranja društva na svim nivoima.

Za takve duboke promene, uz optimalno korišćenje odlučnosti, odnosno motivisanosti svih subjekata u tom procesu, neophodni su vreme a naročito strategija. Za to je neophodno formiranje i pokretanje institucija za organizaciju i razvoj, koje aktivno deluju u ovom procesu, operativnim delovanjem i kontrolišući ga.

Napred ili nazad jednako je udaljeno. Ko ne napreduje taj nazaduje. Ko nazaduje taj nestaje. Stoga, ukazujemo na neophodnost da se skinu maske i otklone razne mistifikacije koje se vezuju za proces tranzicije u Srbiji i shvati suština.

Sasvim je izvesno da naša država nije u znaku tranzicije nego, pre svega, međudejstva mnogih globalnih i lokalnih procesa, ali isto tako nije uspela u stvaranju odgovarajuće klime koja podržava preduzetničke vrednosti. Srbija se danas, više od dvadeset godina od početka procesa tranzicije, još uvek nalazi na tranzicionom putu i neizvesno je kada će stići do kraja tog puta.

Zaključak

Na složenost situacije u kojoj smo se našli utiče ne samo niz pojedinačnih faktora, već i činjenica njihovog sadejstva što povećava složenost uticaja na svaki faktor pojednično sa ciljem otklanjanja negativnih efekata. Posledice sprovedenih tranzicionih promena su opadanje ekonomske efikasnosti privređivanja i dominacija socijalnih nad ekonomskim kriterijumima raspodele.

Cena populističke ekonomske politike veoma je vidljiva. Neekonomski koncipiran privredni sistem produkovao je neefikasne privredne subjekte.

Pitanja ekonomskog sistema su prevashodno političke, a tek potom ekonomske teme, te stoga nije u funkciji preduzetništva, inovacija i pune konkurentnosti ideja i programa.

Tu je i nezaobilazni faktor vreme, koji nam ne ide na ruku.

Ovo tim pre, jer je efikasna tržišna privreda, bez adekvatnih mera reformi, samo stvar želja, a ne i realnosti.

Kompleksan proces tranzicije naše privrede, mora da sadrži sve bitne dimenzije ekonomskog, socijalnog, političkog, pravnog i socio-psihološkog repozicioniranja društvenog i privrednog sistema na svim nivoima. Za to je potreban ekonomski realizam i naučna fundiranost. Ovaj proces je ne samo dugotrajan i složen, već je i veoma bolan za veliki deo društva. U bliskoj i predvidivoj budućnosti nema ničeg što bi se moglo smatrati čvrstim ili makar poznatim, a privredne vode kod nas i u svetu su jako ustalasane i pune neizvesnosti.

Razumevanje je osnov za preduzimanje odgovarajućih akcija.

Naročito zbog toga što postoji opasnost, jer su zemlje u tranziciji istovremeno razapete između brzog ekonomskog uzleta i veoma mogućeg razornog kraha što je dosadašnji tok tranzicionih procesa dokazao.

Literatura

1. Karavidić S.: Tranzicija i razvoj privrede-put za privredni oporavak, Institut za ekonomiku i finansije, Beograd, 2003.
2. Karavidić S., Ivković D.: Poslovna ekonomija, Visoka škola za poslovnu ekonomiju i preduzetništvo, Beograd, 2010.
3. Sokić S.: Ekonomija tranzicije, Zavet, Beograd, Beograd, 2003.
4. World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2010-2011.
5. World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2009-2010.
6. World Economic Forum, Global Competitiveness Report 2008-2009.
7. Word bank, Transition Report 2010.